

LUKAŠENKO REŽĪMA LĪDZDALĪBA KARA NOZIEGUMOS - BĒRNU DEPORTĀCIJĀS NO UKRAINAS

Ar plašu rezonansi šā gada martā Starptautiskā krimināltiesā izdeva aresta orderi Krievijas prezidentam Vladimiram Putinam un pilnvarotai pārstāvei bērnu tiesības jautājumos Marijai Ļvovai-Belovai par nelikumīgām bērnu deportācijām no okupētajām Ukrainas teritorijām¹. Starptautisko tiesību kontekstā Krievijas rīcība ir uzskatāms par kara noziegumu, kas ir pielīdzināms genocīdam. Vienlaikus Ukrainas bērnu deportācijās nav iesaistīta tikai Krievija. Mazāk zināms ir fakts, ka bērnu izvešanu no Ukrainas tieši atbalsta arī Aleksandra Lukašenko režīms un viena no lielākajām Baltkrievijas valsts kapitālsabiedrībām – “Belaruskali”. Lai arī Baltkrievija un “Belaruskali” ir pakļauta Eiropas Savienības sankcijām, kas ievērojami ierobežo tās iespējas izvērst darbību eksporta tirgū, Eiropas Savienības dienaskārtībā aktualizējusies diskusija par iespējamu sankciju atcelšanu šai kompānijai. Rakstā tiks apskatīta Baltkrievijas un Lukašenko režīma loma Ukrainas bērnu deportāciju organizēšanā kontekstā ar aktuālo diskusiju par sankciju mīkstināšanu Baltkrievijai.

Krievijas īstenotā bērnu deportācijas politika

Saskaņā ar Jēlas universitātes pētnieku apkopoto informāciju kopumā Krievijas varasiestāžu pārraudzībā ir vismaz 43 nometnes un citas līdzīgas institūcijas, kas atrodas gan Krievijā, gan okupētajā Krimas pussalā². Nometnēs tiek ievietoti Ukrainas bērni no Krievijas okupētajām teritorijām, lai tos pakļautu “pāraudzīnāšanas” procedūrai. Proti, bērni tiek iesaistīti speciāli sagatavotās izglītības programmās, kurās tiek veikta akadēmiskā, kultūras un militāri-patriotiskā audzināšana, atbilstoši prokrieviskam pasaules skatījumam. Starp apmācību tēmām iekļauta Krievijas un Padomju savienības vēstures izzināšana, apzināti noliedzot Ukrainas vēstures un identitātes nozīmi, kā arī ikdienā tiek apgūta prasme izdziedāt Krievijas himnu³.

Lai arī vairumā gadījumu nepieciešama formāla vecāku piekrišana bērnu izvešanai, lielākoties tā tiek iegūta piespiedu kārtā vai arī saņemtās piekrišanas nosacījumi tiek ievērojami pārkāpti. Vienlaikus dokumentēti gadījumi, kad okupācijas spēki bērnus bez vecāku ziņas patvaļīgi izved no Ukrainas.⁴ Savukārt noteikta daļa Ukrainas bērnu pēc nometnē pavadītā laika atpakaļ Ukrainā vairs neatgriežas – tie piespiedu kārtā tiek ievietoti krievu audžuģimenēs vai izdoti adopcijai Krievijā.

¹ Starptautiskā krimināltiesā (2023) Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Pieejams: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

² Conflict observatory (2023) Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children. Pieejams: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/children-camps-1>

³ The Guardian (2023) Thousands of Ukrainian children put through Russian 're-education' camps, US report finds Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/15/ukraine-children-sent-russia-re-education-camps>

⁴ TVNET (2023) "Tēt, tev ir piecas dienas!" Tēva mīlestība, kas stiprāka par Putina varu. Pieejams: https://klik.tvnet.lv/7719223/tet-tev-ir-piecas-dienas-teva-milestiba-kas-stipraka-par-putina-varu?_gl=1*1uo0dvm*_gcl_au*MTY5OTk1OTQzOS4xNjg0OTE4Mzcy*_ga*NDA1NTc1Mjc4LjE2ODQ5MTgzNzI.*_ga_8R8GMZF5MW*MTY4NjU1OTAwMy4zLjEuMTY4NjU1OTAwNC4wLjAuMA..&_ga=2.179852259.657219075.1686559003-405575278.1684918372

Šie fakti liecina, ka Krievijas veiktās darbības nav saistītas ar rūpēm par bērnu drošību, bet gan ir skatāms kā viens no daudzajiem Krievijas psiholoģiskās karadarbības pasākumiem, ar kura palīdzību tiek mēģināts graut Ukrainas sabiedrības pretošanās gribu un ietekmēt tās sabiedrību. Daudzos aspektos to iespējams skatīt kā mūsdienu piespiedu rusifikācijas politiku, kas visplašākā mērogā tiek realizēta tieši Krievijas okupētajās teritorijās Ukrainā.

Tomēr Ukrainas bērnu deportācijās nav iesaistīta tikai Krievija. Atklātie fakti liecina, ka bērnu izvešanu tieši atbalsta arī Aleksandra Lukašenko režīms. Baltkrievijas teritorijā identificētas vairākas sanatorijas un nometnes, kurās tiek ievietoti no Ukrainas izvestie bērni.

Baltkrievijas režīma līdzdalība Ukrainas bērnu deportēšanā

Pirmās ziņas par ukraiņu bērnu nokļūšanu nometnēs Baltkrievijā parādījās 2022. gada septembrī, kad Baltkrievijas valsts medijs “Belta” ziņoja, ka Saļihorskas apgabalā esošajā “Dubravas” nometnē tiks izvietotas trīs ukraiņu bērnu grupas, ap 350 bērnu katrā grupā. Vēlāk, jau 2023. gada aprīlī, atsākās ukraiņu bērnu uzņemšana Baltkrievijā esošajās nometnēs. Kopā ar bērniem no Doņeckas apgabala šā gada pavasarī Baltkrievijā tika nogādāti vēl 100 bērnu no Krievijas okupētā Zaporīžjas apgabala Ukrainā. Kopumā kopš 2022. gada Baltkrievijā ievesti vairāk nekā 2150 ukraiņu bērnu. Oficiāli norādīts, ka Baltkrievijā tiek primāri nogādāti bērni no “mazturīgām vai apgādnieku zaudējušām ģimenēm, kā arī no aktīvās karadarbības cietuši bērni”. Papildus, visticamāk, Baltkrievijā ievesti arī ukraiņu bāreņi, tostarp no Luhanskas apgabalā esošā Antracitas bērnu nama⁵. Šo faktu arī apliecina “Belaruskali” pagājušā gada septembrī publicētais publiskais paziņojums.⁶

Līdz šim Baltkrievijā ir identificētas divas sanatorijas un viena nometne, kurās tiek nogādāti ukraiņu bērni. Pirmā un lielākā, kurā, visticamāk, ticis izvietots lielākais skaits ukraiņu bērnu, ir “Dubravas” bērnu nometne, Saļihorskas apgabalā. Nometne pieder uzņēmumam “Belaruskali”⁷. Pēc Baltkrievijas propagandas un mediju kanālos atspoguļotās informācijas uzņēmums aktīvi iesaistās, atbalstot ukraiņu bērnu ieviešanu Baltkrievijā. Par “Belaruskali” iesaisti bērnu pārvešanā liecina arī citi aspekti. Uzņēmumam vairākkārtīgi pateicies viens no redzamākajiem bērnu pārvešanas organizētājiem, aktīvs Lukašenko režīma atbalstītājs – Aleksejs Talajs. Turklāt ukraiņu bērnus, kas Minskā ieradās šā gada aprīlī, uz Dubravas nometni pārveda ar autobusiem, kas pieder “Belaruskali” meitaskompānijai “Kaliyspetstrans” un futbola

⁵ Belta (2023) Первая весенняя смена из 350 детей Донбасса приехала на оздоровление в Беларусь. Pieejams: <https://www.belta.by/society/view/pervaja-vesennjaja-smena-iz-350-detej-donbassa-priehala-na-ozdorovlenie-v-belarus-559090-2023//?>

⁶ Belaruskali (2022) Помощь детям Украины. Pieejams: <https://www.belaruskali.by/news/21021/>

⁷ Belaruskali, mājaslapa, sadaļa - Детский оздоровительный лагерь «Дубрава». Pieejams: <https://belaruskali.info/ozdorovlenie/dol-dubrava-1/>

klubam “Shakter”⁸. Mazākā skaitā bērni tikuši nogādāti arī sanatorijās “Zelta smiltis” (Gomeļas apgabals) un “Astrašicki Haradok” (Minskas apgabals).

Nometnēs un sanatorijās bērni tiek nogādāti nevis tieši no Ukrainas, bet caur Krievijas teritoriju – ar autobusiem tos no Krievijas okupētajām Ukrainas teritorijām nogādā kādā Krievijas pilsētā, no kurienes tie ar vilcienu tiek pārvesti uz Baltkrieviju un tālāk ar autobusiem uz nometnēm (piemēram, no Horlivkas ar autobusu uz Rostovu, no turienes ar vilcienu uz Gomeļu⁹). Sīkāk informācija par to, ar kādiem apstākļiem bērniem jāskaras pārvešanas laikā, nav pieejama.

Tomēr ir skaidrs, ka nometnēs un sanatorijās bērni ne tikai “rehabilitējas”, bet arī tiek pakļauti agresīvai indoktrinācijai. Vairākos avotos atspoguļots, ka uz tikšanos ar bērniem ieradies Aleksejs Talajs, kurš aktīvi paudis Krievijas oficiālajai pozīcijai atbalstošu viedokli, piemēram, ka Ukrainu ir nepieciešams “demilitarizēt un denacificēt”. Tāpat bērni tiek iesaistīti dažādās propagandas programmās, un tiem “lekcijas” vada plaši zināmi Krievijas propagandas izplatītāji, kā sabiedrisko procesu komentētājs un politologs Aleksandrs Špakovskis, kā arī Baltkrievijā plaši zināmi A. Lukašenko režīma atbalstītāji, piemēram, Baltkrievijas Republikas Jaunatnes apvienības līderis Aleksandrs Lukjanovs.

Tāpat bērniem organizētas tikšanās ar Baltkrievijas paramilitārajām organizācijām kā “Avots” («Родник») un “Lūsis” (“Рысь”), pēdējā no kurām ir saistīta ar Baltkrievijas Iekšlietu ministrijas karaspēka 3214.vienību, kura piedalījās 2020. gada Baltkrievijas protestu apspiešanā. Viena no šo organizāciju raksturīpašībām ir naida kultivēšana pret ukraiņiem un poļiem. Atsevišķos gadījumos pie ierašanās Minskā bērnus sagaidīja arī motokluba “Nakts vilki” biedri, kā arī rīkotas tikšanās ar Krievijas pareizticīgās baznīcas konfesijas pārstāvjiem.

Viena no redzamākajām personām, kas saistīta ar bērnu pārvešanu, ir iepriekš minētais Aleksejs Talajs. Viņa vadītais “Alekseja Talaja fonds” tieši piedalījies bērnu pārvešanā no Ukrainas uz Baltkrievijas teritoriju.¹⁰ A.Talajs ir Baltkrievijā plaši pazīstams kā bijušais paraolimpiskais čempions, turklāt viņš ir atklāts A.Lukašenko režīma atbalstītājs. Tāpat ar “Alekseja Talaja fonda” starpniecību tiek aktīvi sniegta “humānā palīdzība” bērniem Krievijas okupētajos Ukrainas apgabalos¹¹. Kopš šā gada maija A.Talajs ir iekļauts Polijas sankciju sarakstā.¹² Publiski pieejamā informācija liecina, ka A.Talaja fonds saņēmis tiešu atbalstu ne tikai

⁸ Belta (2022) Дети Донбасса приехали на оздоровление в Беларусь Pieejams: <https://www.belta.by/society/view/deti-donbassa-priehali-na-ozdorovlenie-v-belarus-522163-2022/>

⁹ Sozhnews (2022) Санаторий «Золотые пески» радушно принял детей и взрослых из Донецкой Народной Республики Текст взят с сайта. Pieejams: <https://sozhnews.by/zhizn-rajona/sanatorij-zoloty-peski-radushno-prinyal-detej-i-vzroslykh-iz-donetskoj-narodnoj-respubliki>

¹⁰ Svidomi (2023) Belarusian opposition reports Lukashenko regime's involvement in deportation of Ukrainian children from temporarily occupied territories. Pieejams: <https://svidomi.in.ua/en/page/belarusian-opposition-reports-lukashenko-regimes-involvement-in-deportation-of-ukrainian-children-from-temporarily-occupied-territories>

¹¹ Vkontakte - Благотворительный фонд Алексея Талая (2022) Pieejams: https://vk.com/wall-79875268_625

¹² Polijas Iekšlietu ministrija, mājaslapa, sadaļa - List of persons and entities subject to sanctions. Pieejams: <https://www.gov.pl/web/mswia/lista-osob-i-podmiotow-objetych-sankcjami>

no prezidenta A. Lukašenko, bet arī viņa dēla Dmitrija Lukašenko, kā arī dažādām sabiedriskajām organizācijām, piemēram, Prezidenta sporta kluba un Baltkrievijas Republikas Jaunatnes apvienības. Tāpat bērnu pārvešanā ir iesaistīta Olga Volkova un viņas vadītā Doņeckā bāzētā sabiedriskā organizācija “Delfīni”, kas sadarbībā ar organizācijām Krievijā nodarbojas ar humānām aktivitātēm okupētajās teritorijās¹³.

A.Talajs ir vairākkārtīgi uzsvēris, ka bērnu pārvešana ir iespējama, pateicoties A.Lukašenko sniegtajam atbalstam. Turklāt atbalsts tiek sniegts arī no Krievijas un Baltkrievijas Savienības valsts. Savienības valsts Ministru padomes 2022. gada 16. septembra rezolūcijā norādīts, ka ukraiņu bērnu pārvešanu (piemēram, transportēšana pa dzelzceļu) finansē no Savienības valsts budžeta. Tāpat uzsvērts, ka “humānās palīdzības” sniegšanai tā saukto Luhanskas un Doneckas tautu republiku iedzīvotājiem tiks novirzīts līdz pat 29 miljoniem rubļu. Savienības valsts ģenerālsekretārs Dmitrijs Mežentsevs norādījis, ka gan V. Putins, gan A. Lukašenko atbalsta “humānās palīdzības” sniegšanu tā saukto Luhanskas un Doneckas tautu republiku iedzīvotājiem, īpaši uzsverot, ka atbalstu saņēmusi arī minētā bērnu “rehabilitēšanas” programma.¹⁴

Belaruskali sankcijas Eiropas politiskajā dienaskārtībā

Uzņēmums “Belaruskali” kopš pagājušā gada jūnija ir iekļauts Eiropas Savienības sankciju sarakstā¹⁵. Ņemot vērā tā nozīmīgo lomu Baltkrievijas ekonomikā, Baltkrievijas pārstāvji jau ilgstoši mēģina lobēt sankciju mīkstināšanu, pamatojot, ka “Belaruskali” mēslojuma (konkrēti, kālija karbonāta jeb potaša) eksporta ierobežošana ir drauds pasaules pārtikas tirgum. Par sankciju mīkstināšanu šā gada martā runāja arī ANO ģenerālsekretārs Antoniu Gutērrešs, bet šis priekšlikums saskārās ar stingru Polijas un Baltijas valstu, īpaši Lietuvas, opozīciju.¹⁶

Vienlaikus pēc ekspertu secinājumiem globālais mēslojuma tirgus pat ar “Belaruskali” uzliktajām sankcijām nav piedzīvojis ievērojamu satricinājumu. Neraugoties, ka pirms sankciju uzlikšanas “Belaruskali” nodrošināja aptuveni 20% no globālā mēslojuma, šī brīža situācijā, salāgojot piegādes tīklus, iztrūkstošo daļu iespējams nosegt¹⁷. Piemēram, Āfrikas kontinentā vien gadā tiek saražots aptuveni 30 miljoni tonnu mēslojuma. Tas ir aptuveni divas reizes vairāk nekā kopējais kontinenta valstu ikgadējais patēriņš. Savukārt aptuveni 90% no Āfrikas valstu patērētā mēslojuma tiek importēts no citiem pasaules reģioniem.

¹³ Belta (2022) Украинка из Донецка: война для наших детей стала реальностью. Pieejams: <https://www.belta.by/society/view/ukrainka-iz-donetska-vojna-dlja-nashih-detej-stala-realnostju-506055-2022/>

¹⁴ Savienības valsts mājaslapa (2022) Председатель СФ Валентина Матвиенко провела встречу с Государственным секретарем Союзного государства Дмитрием Мезенцевым. Pieejams: <https://xn--c1angbpdf.xn--p1ai/activities/events/233155/>

¹⁵ Eiropas Savienības oficiālais vēstnesis, 2022. gada 3. jūnija izdevums. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2022:153:FULL>

¹⁶ Politico (2023) UN's Guterres wants EU to ease Belarus sanctions. The EU isn't so sure. Pieejams: <https://www.politico.eu/article/united-nations-antonio-guterres-ease-belarus-sanctions-eu-fertilizers-world-hunger/>

¹⁷ Turpat.

Pret iespējamo sankciju mīkstināšanu iestājusies arī baltkrievu opozīcijas organizācija Nacionālās Anti-krīzes menedžments. Pēc organizācijas aprēķiniem sankciju atcelšana "Belaruskali" radītu Baltkrievijai 1,5 miljardu dolāru papildu ieņēmumus, kas iedrošinātu to turpināt aktīvi atbalstīt Krievijas izvērsto karu Ukrainā¹⁸. Baltkrievijas opozīcija arī aktīvi dokumentējusi Lukašenko režīma līdzdalību Ukrainas bērnu deportēšanā, un apkopotos pierādījumus tā iesniegusi vairākām starptautiskajām organizācijām un partneriem¹⁹.

Minētie fakti skaidri apliecina, ka jebkāda piekāpšanās Baltkrievijai sankciju jautājumā ir nepamatota un, visticamāk, ir arī stratēģiski kļūdaina. Šāds solis būtu bīstams signāls, ka Eiropas Savienība ir gatava piekāpties represīvu režīmu šantāžai, neskatoties uz to līdzdalību kara noziegumu īstenošanā.

¹⁸ AP News (2023) Belarus opposition group urges EU to maintain sanctions on Belarus state companies Pieejams: <https://apnews.com/article/poland-belarus-lukashenko-deportations-eu-sanctions-2187968c8529b0988827298ff1bf7f8e>

¹⁹ Nacionālās Anti-krīzes menedžments (2023) Lukashenko personally approved the forced relocation of Ukrainian children, says oppositionist. Pieejams: <https://www.belarus-nau.org/en/post/lukashenko-personally-approved-the-forced-relocation-of-ukrainian-children-says-oppositionist>

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. AP News (2023) Belarus opposition group urges EU to maintain sanctions on Belarus state companies. Pieejams: <https://apnews.com/article/poland-belarus-lukashenko-deportations-eu-sanctions-2187968c8529b0988827298ff1bf7f8e>
2. Belaruskali (2022) Помощь детям Украины. Pieejams: <https://www.belaruskali.by/news/21021/>
3. Belaruskali, mājaslapa, sadaļa - Детский оздоровительный лагерь «Дубрава». Pieejams: <https://belaruskali.info/ozdorovlenie/dol-dubrava-1/>
4. Belta (2022) Дети Донбасса приехали на оздоровление в Беларусь. Pieejams: <https://www.belta.by/society/view/deti-donbassa-priehali-na-ozdorovlenie-v-belarus-522163-2022/>
5. Belta (2022) Украинка из Донецка: война для наших детей стала реальностью. Pieejams: <https://www.belta.by/society/view/ukrainka-iz-donetska-vojna-dlja-nashih-detej-stala-realnostju-506055-2022/>
6. Belta (2023) Первая весенняя смена из 350 детей Донбасса приехала на оздоровление в Беларусь. Pieejams: <https://www.belta.by/society/view/pervaja-vesennjaja-smena-iz-350-detej-donbassa-priehala-na-ozdorovlenie-v-belarus-559090-2023//?>
7. Conflict observatory (2023) Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children. Pieejams: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/children-camps-1>
8. Eiropas Savienības oficiālais vēstnesis, 2022. gada 3. jūnija izdevums. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2022:153:FULL>
9. Nacionālās Anti-krīzes menedžments (2023) Lukashenko personally approved the forced relocation of Ukrainian children, says oppositionist. Pieejams: <https://www.belarus-nau.org/en/post/lukashenko-personally-approved-the-forced-relocation-of-ukrainian-children-says-oppositionist>
10. Polijas Iekšlietu ministrija, mājaslapa, sadaļa - List of persons and entities subject to sanctions. Pieejams: <https://www.gov.pl/web/mswia/lista-osob-i-podmiotow-objetych-sankcjami>
11. Politico (2023) UN's Guterres wants EU to ease Belarus sanctions. The EU isn't so sure. Pieejams: <https://www.politico.eu/article/united-nations-antonio-guterres-ease-belarus-sanctions-eu-fertilizers-world-hunger/>
12. Savienības valsts mājaslapa (2022) Председатель СФ Валентина Матвиенко провела встречу с Государственным секретарем Союзного государства Дмитрием Мезенцевым. Pieejams: <https://xn--c1angbdpdf.xn--p1ai/activities/events/233155/>
13. Sozhnews (2022) Санаторий «Золотые пески» радушно принял детей и взрослых из Донецкой Народной Республики. Текст взят с сайта. Pieejams: <https://sozhnews.by/zhizn-rajona/sanatorij-zoloty-peski-radushno-prinyal-detej-i-vzroslykh-iz-donetskoj-narodnoj-respubliki>
14. Starptautiskā krimināltiesa (2023) Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Pieejams: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

15. Svidomi (2023) Belarusian opposition reports Lukashenko regime's involvement in deportation of Ukrainian children from temporarily occupied territories. Pieejams: <https://svidomi.in.ua/en/page/belarusian-opposition-reports-lukashenko-regimes-involvement-in-deportation-of-ukrainian-children-from-temporarily-occupied-territories>
16. The Guardian (2023) Thousands of Ukrainian children put through Russian 're-education' camps, US report finds Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/15/ukraine-children-sent-russia-re-education-camps>
17. TVNET (2023) "Tēt, tev ir piecas dienas!" Tēva mīlestība, kas stiprāka par Putina varu. Pieejams: https://klik.tvnet.lv/7719223/tet-tev-ir-piecas-dienas-teva-milestiba-kas-stipraka-par-putina-varu?_gl=1*1uo0dvm*_gcl_au*MTY5OTk1OTQzOS4xNjg0OTE4Mzcy*_ga*NDA1NTc1Mjc4LjE2ODQ5MTgzNzI.*_ga_8R8GMZF5MW*MTY4NjU1OTAwMy4zLjEuMTY4NjU1OTAyNC4wLjAuMA..&_ga=2.179852259.657219075.1686559003-405575278.1684918372
18. Vkontakte - Благотворительный фонд Алексея Талая (2022) Pieejams: https://vk.com/wall-79875268_625